

ROMAN BARON¹

Instytut Historii Czeskiej Akademii Nauk, Praga, Czechy
ORCID0000-0003-3224-095X

ROMAN MADECKI²

Instytut Sławistyki Uniwersytetu Masaryka, Brno, Czechy
ORCID 0000-0002-4859-2813

PRAGA (BRNO, BRATYSŁAWA) – SŁOWIAŃSKIE ATENY? MIĘDZYWOJENNE CZECHOSŁOWACKIE BADANIA SŁAWISTYCZNE³

Prague (Brno, Bratislava) – Slavic Athens? Interwar Czechoslovak Slavic Studies Abstract

The establishment of Czechoslovakia marked an important caesura in the development of Czech and Slovak science. During the interwar period, Czechoslovakia, and particularly Prague, became one of the most important centres of Slavic studies in Europe and the world, thus earning the title of “Slavic Athens.” This period saw the development of Charles University in Prague, and in 1919 new universities were founded in Brno and Bratislava. Slavic studies were one of the key humanities disciplines at these universities from 1919 to 1939. This was significantly influenced by the activities of the Prague Linguistic Circle. An important place in the achievements of Czechoslovak Slavic studies was also held by Polish studies.

Keywords: Slavic studies, First Czechoslovak Republic, Charles University in Prague, Masaryk University in Brno, Comenius University in Bratislava

¹ Roman Baron, dr hab., historyk, pracuje w Instytucie Historii Czeskiej Akademii Nauk w Pradze. Jego głównym obszarem badawczym są polsko-czeskie kontakty na polu nauki i kultury w XIX i XX w. Wraz z R. Madecim wydał szereg artykułów i publikacji książkowych, będących m.in. wynikiem międzynarodowych projektów badawczych wspartych przez Ministerstwo Spraw Zagranicznych RC i Agencję Grantową RC. Jest członkiem zarządu Polsko-Czeskiego Towarzystwa Naukowego, Towarzystwa Historycznego RC i Klubu Absolwentów Wschodniej Szkoły Letniej Uniwersytetu Warszawskiego. E-mail: baron@hiu.cas.cz.

² Roman Madecki, dr, filolog, polonista i bohemista, kierownik Studiów Polskich w Instytucie Sławistyki Uniwersytetu Masaryka w Brnie. Jego zainteresowania badawcze koncentrują się wokół czesko-polskich kontaktów językowych, gramatyki języka polskiego, teorii tekstu i dyskursu i transtatoryki. Jest współprzewodniczącym Komisji Filologicznej Polsko-Czeskiego Towarzystwa Naukowego, członkiem zarządu Klubu Absolwentów Wschodniej Szkoły Letniej Uniwersytetu Warszawskiego i prezesem honorowym Klubu Polskiego „POLONUS” w Brnie. E-mail: madecki@phil.muni.cz.

³ Tekst opracowano w ramach projektu grantowego: *Česká univerzitní polonistika do roku 1939 (od polonofilství k systematickému bádání o dějinách polského jazyka a literatury / Czech University Polish Studies before 1939 (from polonophilia to systematic research on the history of Polish language and literature)*, Grantová agentura České republiky / The Czech Science Foundation, nr 19-09017S.

Abstrakt

Powstanie Czechosłowacji oznaczało ważną cezurę w rozwoju czeskiej i słowackiej nauki. W okresie międzywojennym Czechosłowacja, a w szczególności Praga, stała się jednym z najważniejszych ośrodków badań slawistycznych w Europie i na świecie, zasługując tym samym na miano „słowiańskich Aten”. Nastąpił wtedy rozwój Czeskiego Uniwersytetu Karola w Pradze, ponadto w 1919 r. założono nowe uniwersytety w Brnie i Bratysławie. Slawistyka była na powyższych uczelniach w latach 1919-1939 jedną z kluczowych dyscyplin humanistyki. Do tego stanu przyczyniła się w znacznym stopniu działalność Praskiego Koła Lingwistycznego. Ważne miejsce w dorobku czechosłowackiej slawistyki przypadło także polonistyce.

Słowa kluczowe: slawistyka, międzywojenna Czechosłowacja, Uniwersytet Karola w Pradze, Uniwersytet Masaryka w Brnie, Uniwersytet Komeńskiego w Bratysławie

Na wstępie pozwolimy sobie zamieścić kilka uwag natury ogólnej, dotyczących kluczowych pojęć. Można je również traktować jako konteksty, w których umieszczamy podejmowane zagadnienie badawcze. Uwaga pierwsza: najprościej, zdaje się, przedstawia się tutaj kwestia chronologii. W europejskiej, a na pewno już w środkowoeuropejskiej historiografii – czy generalnie humanistyce – całkiem jednoznacznie definiowany jest okres międzywojenny. W naszym regionie⁴ bywa zazwyczaj postrzegany nie tylko jako dwudziestoletni okres pokoju między zakończeniem pierwszego a rozpoczęciem drugiego konfliktu wojennego o globalnym zasięgu, lecz również – a może nawet przede wszystkim – przez pryzmat zdobytej lub odzyskanej suwerenności państwowej i narodowej⁵. „Witaliśmy pokój i niepodległość”, wspominał np. później jeden z polskich twórców kultury⁶.

Takie podejście było na ogół dominujące w odniesieniu do narodów państwowotwórczych takich (najczęściej nowo powstałych) krajów jak Estonia, Łotwa, Polska, Czechosłowacja, Rumunia i Królestwo Serbów, Chorwatów i Słoweńców (trzy ostatnie państwa tworzyły blok zwany Małą Ententą), które były zainteresowane utrzymaniem systemu wersalskiego⁷. Do krajów rewizjonistycznych w Europie Środkowo-Wschodniej należały wówczas Bułgaria i Węgry, natomiast Albania i Litwa lokowały się po obu stronach tego podziału⁸. Podziału na państwa zwycięskie i pokonane, który w zasadzie przekreślał możliwości szerszej współpracy

⁴ Interesujące rozważania na temat badań regionalnych, postrzegania „naszego” regionu Europy w kategoriach sytuacji i stanu „bycia pomiędzy” poczynił J. Kubik, *Do czego potrzebne są studia regionalne w XXI wieku? Przypadek studiów wschodnioeuropejskich*, „Obóz”, 2016, nr 54, s. 17-25.

⁵ Zob. m.in. H. Seton-Watson, *Eastern Europe Between the Wars 1918-1941*, New York–Evantson–London 1967; idem, *Nations and States*, London 1977; J. Rotchild, *East Central Europe between the Two World Wars*, Seattle 1992; H. Batowski, *Między dwiema wojnami 1919-1939. Zarys historii dyplomatycznej*, Kraków 2008; *Wilsonian East Central Europe: Current Perspectives*, red. J. Micgiel, New York 1995; *State and Nation Building in East Central Europe: Contemporary Perspectives*, red. J. Micgiel, New York 1996; B. Trencsényi, M. Kopeček, L. Lisjak Gabrijelčič, M. Falina, M. Baár, M. Janowski, *A History of Modern Political Thought in East Central Europe*, t. 2: *Negotiating Modernity in the „Short Twentieth Century” and Beyond, Part 1: 1918-1968*, Oxford 2018.

⁶ J. Kwiatkowski, *Dwudziestolecie międzywojenne*, Warszawa 2003, s. 7.

⁷ A. Essen, *Obrońcy nowego porządku: Polska i Mała Ententa*, w: *Zrod nové Evropy. Versailles, St.-Germain, Trianon a dotváření poválečného mírového systému*, red. J. Dejmek, Praha 2011, s. 293-303.

⁸ W. Roszkowski, *East Central Europe. A Concise History*, Warszawa 2015, s. 186; J. Rychlík et al., *Mezi Terstem a Istanbulem. Balkánské národy ve 20. století*, Praha 2020, s. 9-10.

regionalnej państw między Niemcami a Rosją/Związkiem Radzieckim⁹. Pamiętać przy tym należy, że niepodległości nie udało się wtedy uzyskać ani Ukraińcom¹⁰, ani Białorusinom¹¹, co w zasadzie stawiało te narody po stronie przegranych i rewizjonistów. Wszystko to razem świadczy o sporym zróżnicowaniu nawet w ramach samej tylko młodszej, nowej, innej, środkowo-wschodniej czy „tylko” wschodniej Europy – nazywanej też Europą „między” („between”, „zwischen”)¹².

Co więcej, liczące się różnice w odniesieniu do początku i końca okresu międzywojennego występowały również w obrębie pierwszej z wymienionych grup państw. I tak przykładowo ogłoszenie niepodległości w 1918 r. to dla Estonii 24 lutego, dla Czechosłowacji 28 października, dla Polski 11 listopada, dla Łotwy 18 listopada, a dla Królestwa SHS 1 grudnia; natomiast za cezurę końcową przyjmowane są dla Czechosłowacji konferencja monachijska (29-30 X 1938) oraz powstanie Protektoratu Czech i Moraw (16 III 1939), dla Polski rozpoczęcie zbrojnej agresji przez Niemcy i początek II wojny światowej (1 IX 1939), zaś dla Estonii i Łotwy rozpoczęcie okupacji radzieckiej (17 VI 1940 r.), a dla Jugosławii agresji niemieckiej (6 IV 1941). Z kolei Słowacja (14 III 1939), Rumunia (23 XI 1940) i Chorwacja (15-18 V 1941) stały się państwami satelickimi hitlerowskich Niemiec, co, nawiasem mówiąc, nie udało się Ukraińcom.

Zatem konstatacja Normana Daviesa w jego syntezie dziejów Europy, że okres międzywojenny jest tradycyjnie liczony od „zawieszenia broni 11 listopada 1918 roku do 1 września 1939 roku”¹³ jawi się z jednej strony jako zupełnie oczywista, z drugiej jednak jako – mimo wszystko – polonocentryczna, dokumentująca zarazem znaczenie międzywojennej Polski w ramach całego regionu. Warto dodać, że dla historyków globalnych takie kategorie, jak właśnie „okres międzywojenny” czy „zimna wojna”, są sztucznymi podziałami i cezurami, wynikającymi z narodowej optyki w badaniu historii i dziejów politycznych (głównie dyplomatycznych) i niemającymi uzasadnienia w odniesieniu do dziejów kultury czy historii społecznej¹⁴.

W przypadku międzywojennej Czechosłowacji podstawowe uwarunkowania geopolityczne były zatem zbliżone do tych, w których przyszło funkcjonować międzywojennej Polsce. Radość i satysfakcja ze zdobytej niepodległości były powszechnym zjawiskiem, dominowały postawy pełne optymizmu oraz zapału. Właściwie jedynie nowo powstałe mniejszości narodowe – naturalnym biegiem rzeczy – tych emocji nie podzielały, zawiedzione

⁹ P. Wandycz, *Wojna i pokój*, w: *Historia Europy Środkowo-Wschodniej*, red. J. Kłoczowski, t. 2, Lublin 2000, s. 226.

¹⁰ J. Reshetar, *The Ukrainian Revolution*, Princeton 1952; O. Subtelny, *Ukraine. A History*, Toronto–Bufallo–London 1988, s. 339-379; P.R. Magocsi, *A History of Ukraine*, Toronto–Bufallo–London, 1996, s. 461-520. Ostatnio w języku czeskim J. Rychlik, B. Zilynskyj, P.R. Magocsi, *Dějiny Ukrajiny*, Praha 2015, s. 236-277.

¹¹ N.P. Vakar, *Belorussia. The Making of the Nation*, Cambridge–Massachusetts 1956; M. Kosman, *Historia Białorusi*, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk 1979; J. Zaprudnik, *Belarus at a Crossroads in History*, Princeton 1993; E. Mironowicz, *Białoruś*, Warszawa 1999; H. Sahanovič, Z. Šybieka, *Dějiny Běloruska*, Praha 2006, s. 140-161.

¹² Por. np. A. Palmer, *The Lands between*, London 1970; E. Garrison Walters, *The Other Europe. Eastern Europe to 1945*, Syracuse–New York 1988; *Columbia History of Eastern Europe in the Twentieth Century*, red. J. Held, New York 1992.

¹³ N. Davies, *Europa. Rozprawa historyka z historią*, tłum. E. Tabakowska, Kraków 1999, s. 997.

¹⁴ S. Raková, *Historikové versus minulost. Interpretace, inscenace, imaginace*, Praha 2018, s. 144.

niepowodzeniem zespolenia z własnymi państwami narodowymi (Niemcy, Węgrzy, Polacy) lub nawet brakiem takiej możliwości (Ukraińcy)¹⁵.

Uwaga druga: Praga była na przestrzeni wieków ważnym ośrodkiem politycznym, gospodarczym, kulturalnym i naukowym w Europie Środkowej. Za szczytowy okres znaczenia i świetności Pragi w europejskiej polityce i kulturze przyjmuje się lata panowania króla czeskiego i zarazem cesarza rzymskiego Karola IV – założyciela praskiego Nowego Miasta, inicjatora budowy słynnego kamiennego mostu, łączącego Stare Miasto i Zamek Praski, ale przede wszystkim przebudowy pałacu królewskiego na wzór Paryża oraz wzniesienia monumentalnej gotyckiej katedry św. Wita, a ponadto fundatora pierwszego na północ od Alp i na wschód od Renu uniwersytetu, który obecnie nosi jego imię, jak również założyciela klasztoru Emaus z liturgią słowiańską, nawiązującą do tradycji misji cyrylo-metodiańskiej na Wielkich Morawach. Ambicje Karola IV w odniesieniu do Pragi były zatem dalekosiężne, zawierały w sobie wizje *sui generis* nowej Jerozolimy czy nowego Rzymu albo Konstantynopola. Mimo że na dłuższą metę rzeczywistość nie nadążała za tak bardzo ambitnymi planami, to jednak nie tylko we współczesnym architektonicznym pejzażu Pragi ten okres niebywałego wręcz rozwoju jest nadal obecny¹⁶.

Za panowania Habsburgów – i to nie tylko w Królestwie Czeskim, ale w dużej części Europy Środkowej – stołeczna dotąd Praga zaczęła stopniowo tracić swą rangę na rzecz kolejnej stolicy Świętego Cesarstwa Rzymskiego, czyli Wiednia. Ten stał się faktycznym centrum całego regionu. Choć nie brakowało wymownego epizodu, kiedy za panowania cesarza Rudolfa II na przełomie XVI i XVII wieku siedzibą dworu cesarskiego, a tym samym jedną z najważniejszych europejskich stolic, została właśnie Praga¹⁷. Wiedeń – zwłaszcza po udanej obronie przed wojskami tureckimi, w czym jak wiadomo znacząco pomogli Polacy na czele z królem Janem III Sobieskim – w następnych stuleciach zdecydowanie usunął w cień wszystkie pozostałe środkowoeuropejskie metropolie, czyli oprócz Pragi również np. Kraków, Budę/Budapeszt czy Warszawę. Pamięamy przy tym, że to, co nazywamy Europą Środkową czy Europą Środkowo-Wschodnią, zmieniało się w czasie i przestrzeni, jak również w zależności od – nazwijmy to – perspektywy narodowej czy państwowej, ale także kulturowej, religijnej, językowej czy generalnie cywilizacyjnej¹⁸.

W wyniku rozpadu Austro-Węgier pod koniec I wojny światowej Wiedeń utracił tę bezkonkurencyjną pozycję stolicy środkowoeuropejskiego imperium, stając się stolicą (nie-wielkiej obszarowo) Republiki Austriackiej. Stracił pod tym względem wówczas również Budapeszt jako stolica potrianońskich Węgier, w mniejszym zakresie doświadczyła tego

¹⁵ Zob. np. J. Dejmek et al., *Československo. Dějiny státu*, Praha 2018, s. 98-99 (rozdział „Meziválečná Československá republika”).

¹⁶ Ostatnio m.in. J. Royt, *Praha Karla IV*, Praha 2016. Z wcześniejszych opracowań zob. J. Janáček, *Malé dějiny Prahy*, Praha 1968, s. 76-90 (rozdział V: „Epocha Karla IV”); idem, *Dzieje Pragi*, tłum. P. Godlewski, Warszawa 1977.

¹⁷ *Rudolf II. a Praha. Císařský dvůr a rezidenční město jako kulturní a duchovní centrum střední Evropy*, red. E. Fučíková, Praha 1997; E. Fučíková, *Praha rudolfínská*, Praha 2014. Praski polonista nazwał ten okres w dziejach swego rodzinnego miasta „fantastycznym” – z uwagi na ówczesną rolę astronomów i alchemików. Zob. K. Krejčí, *Praha. Legenda i rzeczywistość*, tłum. C. Dmochowska, Warszawa 1974, s. 96-140.

¹⁸ *Kraków i Praga dwie stolice Europy Środkowej*, red. J. Purchla, Kraków 2002. Dyskusja na temat Europy Środkowej toczy się dalej. Por. A. Barciak, *Europa Środkowa – pojęcie, uwarunkowania historyczne, znaczenie*, „Historia Slavorum Occidentis”, 2019, nr 4, s. 11-20; R. Stobiecki, *Europa Środkowa / Środkowo-Wschodnia z perspektywy historii wyobrażonej. Między historią, geografiją a literaturą*, „Dzieje Najnowsze”, 52/2020, nr 1, s. 273-300.

również Sofia jako stolica pokonanej Bułgarii. Natomiast rangę stołecznego miasta odzyskały Praga i Warszawa. Na znaczeniu zyskał też np. Belgrad jako stolica Królestwa SHS oraz będący stolicą „Wielkiej Rumunii” Bukareszt. Natomiast do mniejszych – zarówno pod względem liczebności mieszkańców, jak i znaczenia politycznego – stolic w regionie zaliczyć można w tym czasie takie miasta jak Helsinki, Tallin (Rewel), Ryga, Kowno czy Tirana. Co najmniej regionalne znaczenie utrzymały ponadto również np. Kraków, Lwów, Wilno, Poznań, Bratysława, Zagrzeb, Lublana czy Sarajewo.

Historycznie należała zatem Praga do najważniejszych miast Europy Środkowej, przede wszystkim jako stolica Królestwa Czeskiego, a okresowo również Cesarstwa Rzymskiego. Po powstaniu Czechosłowacji stołeczność Pragi nie budziła więc żadnych wątpliwości (w wyniku przyłączenia okolicznych miast i gmin powstała w 1922 r. tzw. Wielka Praga¹⁹). Natomiast na całym obszarze między Berlinem, Moskwą i Stambułem tylko nieliczne miasta mogły być z nią w różnych sferach porównywane; na myśl przychodzi tutaj głównie Wiedeń, Budapeszt, Warszawa, Belgrad czy Bukareszt.

Uwaga trzecia (ostatnia): Wystarczy zajrzeć do słownika, by pod hasłem Ateny przeczytać – „*przen.* miasto będące potężnym ośrodkiem kultury, sztuki i nauki. Nazwę tę stosowano w różnych okresach do Kordowy, Bagdadu, Weimaru, Puław, Edynburga, Bostonu, Kopenhagi, Belfastu, Corku, Zurychu”²⁰. Oczywiście przykłady te można by mnożyć, co tylko potwierdza znaczenie i prestiż samego pojęcia, nadawanego zazwyczaj w kontekście geograficznym, etnicznym czy kulturowym. W polskim kontekście historycznym obok wymienionych wyżej Puław Izabeli i Adama Kazimierza Czartoryskich – tytułem przykładu – można przywołać tutaj słynne gimnazjum czy też liceum w Krzemieńcu, nazywane Atenami Wołyńskimi²¹.

W okresie międzywojennym Czechosłowacja, a w szczególności Praga, stała się jednym z najważniejszych ośrodków badań slawistycznych w Europie i na świecie. Nie ulega jednak wątpliwości, że powstanie Czechosłowacji oznaczało ważną cezurę w rozwoju nauki czeskiej i słowackiej. Nastąpił bowiem przede wszystkim wszechstronny rozwój czeskiego Uniwersytetu Karola w Pradze, założone zostały ponadto w 1919 r. nowe uniwersytety w Brnie (Morawy) oraz w Bratysławie (Słowacja)²².

Platformę wymiany myśli naukowej w zakresie slawistyki stanowiło nowo powstałe, ukazujące się od roku 1921 do dziś, czasopismo „Slavia”. Redaktorami pisma zostali wybitni filolodzy Matija Murko (1861-1952) i Oldřich Hujer (1880-1942). Na lata 1926-1939 przypada także szczyt działalności Praskiego Koła Lingwistycznego. Chodziło o jedną z najbardziej wpływowych szkół językoznawczych przedwojennej lingwistyki, przy czym istotnym elementem programu badawczego tej szkoły była problematyka slawistyczna²³. Oprócz tego został z inicjatywy prezydenta Masaryka (na wzór Instytutu E. Denisa w Paryżu) powołany do życia Instytut Słowiański (formalnie w roku 1922, faktycznie w 1928 r.), będący

¹⁹ *Dějiny Prahy*, t. 2: *Od sloučení pražských měst v roce 1784 do současnosti*, red. J. Lánik, Jan Vlk, Praha–Litomyšl 1998, s. 294-299.

²⁰ W. Kopaliński, *Słownik mitów i tradycji kultury*, Warszawa 2000, s. 60.

²¹ Np. D. Beauvois, *Wilno – polska stolica kulturalna zaboru rosyjskiego 1803-1832*, Wrocław 2010, s. 539.

²² *Dějiny Univerzity Karlovy*, t. 4: *1918-1990*, red. J. Havránek, Z. Poustá, Praha 1998; *Dějiny univerzity v Brně*, red. M. Bednaříková, F. Jordán, Brno 1969; D. Meško, *Vivat Academia. 95 rokov Univerzity Komenského*, Bratislava 2014.

²³ J. Toman, *Příběh jednoho moderního projektu. Pražský lingvistický kroužek, 1926-1948*, Praha 2011.

również wydawcą wielu wartościowych slawistycznych dzieł naukowych²⁴. Instytutem Słowiańskim kierował wybitny czeski archeolog, antropolog i etnograf Lubor Niederle (1965-1944), którego zastąpił później w tej roli osiadły w Pradze słoweński slawista Matija Murko. Trzeba podkreślić, że polityczni przywódcy nowego państwa – jak prezydent Tomáš Garrigue Masaryk i jego bliski współpracownik, długoletni minister spraw zagranicznych, a potem następca na najwyższym urzędzie państwowym, Edvard Beneš – przypisywali rozwojowi badań slawistycznych ważną rolę i sami takie badania wspierali. Niejako z drugiej strony, autorzy jubileuszowej wystawy i publikacji nieprzypadkowo nazwali międzywojenną Czechosłowację „profesorską republiką”, dokumentując tym zwłaszcza znaczący wkład Wydziału Filozoficznego Uniwersytetu Karola i jego czołowych osobistości w budowanie i rozwój nowego państwa²⁵. W ramach tegoż wydziału istniało tzw. Seminarium Filologii Słowiańskiej. Na czele tej jednostki uniwersyteckiej stanął wspomniany już kilkakrotnie słoweński slawista Murko²⁶. Częścią składową zaś była między innymi Katedra Języka i Literatury Polskiej, na którą został w 1923 r. powołany krakowski literaturoznawca Marian Szyjkowski (1883-1952)²⁷.

Sytuacja na Morawach i Słowacji była inna niż w Pradze, mającej długie i nieprzerwane tradycje uniwersyteckie. Po powstaniu Czechosłowacji nie było na Morawach pełnowartościowego uniwersytetu. Uniwersytet w Ołomuńcu, historycznie drugi najstarszy uniwersytet na ziemiach czeskich, działał tylko w szczątkowej formie. Założone w 1566 r. kolegium jezuickie, przekształcone w latach 1573-1588 w uniwersytet, borykało się z problemem malejącej liczby studentów i stosunkowo niskiej jakości kształcenia. W roku 1778 na podstawie decyzji cesarskiej Marii Teresy uniwersytet przeniesiono z Ołomuńca do Brna, faktycznej stolicy Moraw. W 1782 r. instytucja powróciła ponownie do Ołomuńca, jednak tylko jako uczelnia niższego typu. W roku 1827 uczelnię co prawda odnowiono jako Uniwersytet Franciszkański, jednak jej znaczenie stopniowo malało. W latach 1851-1875 zlikwidowano poszczególne wydziały, przetrwał jedynie wydział teologiczny, działający aż do roku 1946, kiedy doszło do wznowienia całego uniwersytetu pod nazwą Uniwersytet im. Pałackiego²⁸.

W Brnie istniało co prawda szkolnictwo wyższe, były to jednak wyłącznie uczelnie techniczne. Działała Niemiecka Wyższa Szkoła Techniczna w Brnie (*Deutsche Technische Hochschule Brünn*), założona w 1849 r. i podniesiona do rangi szkoły wyższej w 1873 r., oraz powołana w 1899 r. Czeska Wyższa Szkoła Techniczna w Brnie. Od końca XVIII w. niemal nieustannie zabiegano o założenie uniwersytetu w Brnie, przy czym te starania nasiliły się w drugiej połowie XIX w. Impulsem był podział praskiego Uniwersytetu Karola na część czeską i niemiecką, związane z nim nasilenie działalności towarzystwa „Moravská beseda” (*Resursa Morawska*), zrzeszającego studentów czeskiej części praskiego

²⁴ J. Bečka, *Slovanský ústav v letech 1922-1963*, w: *Slovanský ústav v Praze – 70 let činnosti*, red. E. Bláhová et al., Praha 2000, s. 19-21.

²⁵ P. Hlaváček, *Profesorská republika. Osobnosti FF UK v meziválečném Československu*, Praha 2018.

²⁶ *Slovanská filologie na Karlově univerzitě v letech 1918-1929*, red. M. Weingart, Praha 1929, s. 32n.

²⁷ M. Benešová, R. Rusin Dybalska, L. Zakopalová, *90 let pražské polonistiky – dějiny a současnost / 90 let praskiej polonistiky – historia i współczesność*, Praha 2013; R. Baron, *Misja życia. Praski polonista Marian Szyjkowski (1883-1952) a idea polsko-czeskiego zblżenia na polu kultury*, Warszawa-Praga 2019; R. Baron, R. Madecki, R. Rusin Dybalska et al., *Česká (a slovenská) univerzitní polonistika do roku 1939. Od polonofilství k systematickému bádání o dějinách polského jazyka a literatury*, Praha 2023.

²⁸ J. Fiala et al., *Univerzita v Olomouci (1573-2009)*, Olomouc 2009, s. 25-84. Por. także V. Nešpor, *Dějiny university olomoucké*, Olomouc 1947.

uniwersytetu z Moraw i Śląska, oraz szybko rosnący potencjał przemysłowy miasta Brna. Godny uwagi jest także fakt, że inicjatywę założenia uniwersytetu wspierały wszystkie warstwy społeczeństwa, m.in. chodziło o jeden z ważnych tematów masowych zgromadzeń ludności pochodzenia czeskiego. Aż do czasu rozpadu Austro-Węgier idei założenia uniwersytetu w Brnie jednak nie udało się zrealizować. Negatywną rolę odegrały w tym zakresie nieustanne dyskusje na temat siedziby uniwersytetu i jego charakteru językowego. O wznowieniu dawnego uniwersytetu ciągle marzył wtedy już o wiele mniejszy Ołomuniec, będący jednak siedzibą morawskiej metropolii kościelnej i starannie pielęgnujący tradycję historycznej stolicy Moraw, o powołanie uczelni niemieckojęzycznej zabiegali zaś morawscy Niemcy²⁹. Kres tym sporom położyło dopiero powstanie Czechosłowacji. Dnia 28 stycznia 1919 r. przyjęto ustawę o założeniu Uniwersytetu Masaryka, drugiego czeskiego uniwersytetu, którego poszczególne wydziały otwierano od 1919 r. W roku akademickim 1921/1922 rozpoczął swoją działalność Wydział Filozoficzny, na którym od samego początku istniała jako jeden z najważniejszych kierunków filologia słowiańska. Na czele Seminarium Filologii Słowiańskiej stanął prof. Václav Vondrák, pierwotnie profesor uniwersytetu w Wiedniu, uczeń Franca Miklošiča i wybitny badacz w zakresie gramatyki historycznej i porównawczej. Ze względu na potrzebę kształcenia nauczycieli czeskich szkół średnich główną część Seminarium Filologii Słowiańskiej stanowiła bohemistyka, jednak uwagę poświęcano także komparatyście i sukcesywnie powoływano lektoraty innych języków słowiańskich: słowackiego i rosyjskiego (1921/22), serbochorwackiego i polskiego (1923/24) i bułgarskiego (1937/38). Brneńska slawistyka stała się dzięki swojej kadrze ważnym ośrodkiem badań językoznawczych, literaturoznawczych i kulturoznawczych. Oprócz prof. Vondráka (1859-1925) wykładali tu m.in. Bohuslav Havránek (1893-1978) i Roman Jakobson (1896-1982), członkowie założyciele Praskiego Koła Lingwistycznego, wybitny bohemista i dialektolog František Trávníček (1888-1961) i Frank Wollman (1888-1969), czołowy przedstawiciel czechosłowackiej komparatystryki literackiej³⁰. Do prowadzonego przez filologa, polonofila i społecznika Maxmiliána Kolaję (1883-1966) lektoratu języka polskiego dodawano wykłady z gramatyki języka polskiego i historii literatury polskiej³¹. Dzięki osobie M. Kolai lektorat rozwijał szeroką współpracę z polskim środowiskiem akademickim, a przede wszystkim z brneńskim Klubem Czechosłowacko-Polskim. Kolaja był bowiem jednym z założycieli klubu i aż do jego rozwiązania w 1952 r. pełnił funkcję prezesa³². W roku 1932 powołano komisję egzaminacyjną języka polskiego. Od tego momentu można było bronić polonistycznych prac dyplomowych i kończyć studia egzaminem państwowym z języka polskiego.

²⁹ L. Fasora, J. Hanuš, *Masarykova univerzita v Brně: příběh vzdělání a vědy ve střední Evropě [1919-2009]*, Brno 2009, s. 35-50; iidem, *Mýty a tradice středoevropské univerzitní kultury*, Brno 2019, s. 82-85.

³⁰ Na temat rozwoju i przedstawicieli brneńskiej slawistyki zob. *Slavica na Masarykově univerzitě v Brně. Literární věda, jazykověda, historiografie, uměnovědy*, red. I. Dorovský, Brno 1993; por. także *Ústav slavistiky. Výchozí a perspektivy*, red. I. Pospíšil, L. Paučová, Brno 2019.

³¹ R. Madecki, *Polský jazyk v Brně (přikopníci výuky a pokračovatelé)*, w: *Poláci v Brně / Polacy w Brnie*, red. R. Madecki, L. Štěpán, Brno 2008, s. 51-62; L. Štěpán, *Literárněvědná polonistika v Brně (několik poznámek k historii a současnosti)*, w: ibidem, s. 43-50.

³² R. Madecki, *Maxmilián Kolaja. Zakladatel brněnské polonistiky. K 85. výročí otevření lektorátu polštiny v Brně*, w: *85. výročí polonistiky na Univerzite Komenského v Bratislave*, red. M. Pančíková, Bratislava 2009, s. 197-204; iidem, *Maxmilián Kolaja (1883-1966)*, w: R. Baron, R. Madecki, J. Malicki et al., *Czeskie badania nad Polską w kontekście Europy Środkowej i Wschodniej*, Praha 2016, s. 466-472; iidem, *Poláci v Brně a na jižní Moravě*, w: *Poláci v Brně / Polacy w Brnie*, red. R. Madecki, L. Štěpán, Brno 2008, s. 18-21; R. Baron, *Maxmilián Kolaja i „jeho klub”*, w: iidem, *Ambasadorowie wzajemnego zrozumienia*, Toruń 2013, s. 119-152.

Od 1950 r. polonistyka stała się oficjalnie samodzielnym kierunkiem i w tej postaci istnieje praktycznie do dziś.

Sytuacja na Słowacji była w porównaniu z ziemiami czeskimi o wiele gorsza. W czasie powstania państwa czechosłowackiego na terenie Słowacji nie działała żadna szkoła wyższa. Średniowieczna uczelnia Universitas Istropolitana założona przez Macieja Korwina w 1465 r. funkcjonowała tylko do 1491 r., a węgierskojęzyczny Uniwersytet Elżbietański, działający w Bratysławie w latach 1914-1919, był postrzegany negatywnie jako ośrodek madziaryzacji kraju i jego kręgów intelektualnych. Uniwersytet im. Komeńskiego w Bratysławie powołano 27 czerwca 1919 r. W sierpniu 1921 r. zaczął działać Wydział Filozoficzny, którego misją było kształcenie nauczycieli szkół średnich oraz prowadzenie systematycznych badań naukowych nad językiem słowackim, literaturą i kulturą oraz historią Słowacji i Rusi Zakarpackiej³³. Profesorami nowego wydziału byli w większości Czesi, jedynym Słowakiem był Jozef Škulťéry, profesor języka i literatury słowackiej. Już w roku akademickim 1921/22 powołano Seminarium Filologii Słowiańskiej, które obejmowało językoznawstwo ogólne, język czechosłowacki (istniejący zgodnie z ówczesnym ujęciem w wariacie czeskim i słowackim), historię literatury czeskiej i słowackiej oraz słowiańskie tradycje i literatury. Ważną częścią seminarium były lektoraty: czeskiego i słowackiego (działały już wcześniej w ramach Wydziału Lekarskiego), serbochorwackiego – 1922/23, rosyjskiego, bułgarskiego i polskiego – 1923/24, oraz słoweńskiego – 1939/40. Pierwszym lektorem polskiego był Jerzy Pogonowski, po nim od roku akademickiego 1928/29 lektorat objął Władysław Bobek. Od roku 1957/58 istnieje filologia polska w Bratysławie jako samodzielny kierunek studiów³⁴. Swoje powstanie zawdzięcza on polskiej historyk literatury Halinie Janaszek-Ivaničkovéj, lektorce języka polskiego w Bratysławie w latach 1956-1974³⁵. Ze znanych wykładowców bratysławskiej slawistyki z czasów Pierwszej Republiki Czechosłowackiej można wymienić np. Josefa Hanuša, historyka literatury czeskiej, słowacystę Jozefa Škulťétego, historyka literatury czeskiej i słowackiej Alberta Pražáka oraz Miloša Weingarta, językoznawcę, slawistę i współtwórcę koncepcji filologii słowiańskiej.

Slawistyka na uniwersytetach w Pradze, Brnie i Bratysławie była w okresie międzywojennym postrzegana jako jedna z kluczowych dyscyplin humanistyki. W tym okresie sformułowano także koncepcję badań slawistycznych i slawistyki uniwersyteckiej. Jej twórcami byli przede wszystkim profesorowie Matija Murko, Miloš Weingart oraz Praskie Koło Lingwistyczne. Matija Murko – profesor Uniwersytetu Karola – bazował na wcześniejszej koncepcji Vatroslava Jagića, rozumiejąc slawistykę przede wszystkim jako połączenie językoznawstwa, literaturoznawstwa i badań nad tradycją oralną z niezbędnym uwzględnieniem tła historycznego. Później swoje ujęcie badań slawistycznych jeszcze poszerzył i pojmował jako szeroką naukę o Słowianach, która powinna poświęcać uwagę nie tylko językowi i literaturze, lecz także historii, sztuce i muzyce, filozofii, prawu, antropologii itp.

³³ *90 rokov Filozofickej fakulty Univerzity Komenského v Bratislave 1921-2011*, red. L. Sokolovský, Bratislava 2011, s. 9-10, 73-74, 165-166, 168-170.

³⁴ M. Pančíková, *Polonistika na UK v Bratislave má 80 rokov*, w: *80. výročie polonistiky na Univerzite Komenského v Bratislave*, red. J. Pančíková, M. Nowakowska, Bratislava 2006, s. 13-21.

³⁵ H. Ivaničková, *Polonistika na Univerzite Komeňského v Bratislave (Słowacja)*, „Biuletyn Polonistyczny”, 17/1974, nr 53, s. 57-69; K. Kardyni-Pelikánová, *Profesor doktor habilitowana Halina Janaszek-Ivaničková (*12.12.1931-†12.06.2016)*, „Slavia Occidentalis”, 73/2016, nr 2, s. 189-192; eadem, *Mistrzyni pracy zespołowej: prof. dr hab. Halina Janaszek-Ivaničková (*12.12.1931-†12.06.2016)*, „Opera Slavica”, 27/2017, nr 1, s. 56-60.

Sławista – będący z założenia filologiem – powinien więc brać pod uwagę także dyscypliny pozafilologiczne³⁶. Należy zaznaczyć, że taka koncepcja sławistyki jest zgodna z dzisiejszym szerokim rozumieniem poszczególnych dyscyplin sławistycznych. W tym kierunku zmierza np. czeska polonistyka lub polska bohemistyka, które od lat 90. XX w. wychodzą poza granice filologii, przeobrażając się w interdyscyplinarne czechoznawstwo i polonoznawstwo³⁷.

Teoretyczne rozważania nad sławistyką prowadził w międzywojennej Czechosłowacji przede wszystkim Miloš Weingart. Uważał, że sławistykę należy teoretycznie podbudować, przy czym jej koncepcja nie powinna się opierać na strukturze filologii klasycznej, gdyż sławistyka ma swoje własne potrzeby, cele i kierunki badań. Sławistyka w jego rozumieniu to dyscyplina historyczno-porównawcza, badająca wszystkie języki słowiańskie i wszelkie twory słowne ze szczególnym uwzględnieniem ich wzajemnych kontaktów i wspólnych rysów na tle całego rozwoju historycznego Słowiańszczyzny³⁸.

Jak zaznaczyliśmy wyżej, na czechosłowacką sławistykę w okresie międzywojnia miały wpływ także badania i rozważania teoretyczne rozwijane w ramach Praskiego Koła Lingwistycznego, jednej z najbardziej wpływowych szkół językoznawstwa strukturalistycznego w Europie. Koło założył w 1926 r. anglista Vilém Mathesius z Uniwersytetu Karola. Z innych znanych członków można wymienić bohemiście i sławistę Bohuslava Havránka, anglistę Bohumila Trnkę, estetyka Jana Mukařovskiego oraz lingwistów pochodzenia rosyjskiego: Romana Jakobsona, Nikołaja Trubieckiego i Siergieja Karcewskiego. W 1929 r. Praskie Koło Lingwistyczne przedstawiło na I Zjeździe Filologów Słowiańskich w Pradze, któremu przewodniczył M. Murko, Tezy Praskiego Koła Lingwistycznego³⁹. Tezy obejmowały 10 obszarów planowanych badań językoznawczych, przy czym dziewięć z nich dotyczyło stricte problematyki sławistycznej⁴⁰. Chodziło konkretnie o badania nad słowiańskim systemem językowym, systemem fonetycznym i fonologicznym języków słowiańskich wraz z postulatem wytworzenia sławistycznej transkrypcji fonetycznej i fonologicznej, o badania nad funkcjami języka, a także w zakresie geografii lingwistycznej i nad ogólnosłowiańskim atlasem językowym, nad zasobem leksykalnym języków słowiańskich, kulturami słowiańskimi i językiem staro-cerkiewno-słowiańskim. Tezy Praskiego Koła Lingwistycznego przedstawiają więc kompleksowy program badań sławistycznych, który sukcesywnie realizowano w czechosłowackich ośrodkach akademickich mniej więcej do lat pięćdziesiątych XX w. Zmiany polityczne po 1948 r. spowodowały jednak zahamowanie pomyślnego rozwoju czechosłowackiej sławistyki, kierując ją w stronę humanistyki marksistowskiej. Po aksamitnej rewolucji czeska i słowacka sławistyka dąży do odbudowy swojego

³⁶ M. Kudělka et al., *Československá slavistika v letech 1918-1939*, Praha 1977, s. 17-26; M. Murko, *Die tschechoslovakische Slavistik vor dem Kriege*, „Prager Rundschau”, 1/1931, nr 2, s. 130-143; por. V. Jagić, *Istorija slavjanskoj filologii*, Sanktpeterburg 1910; zob. także M. Murko, *Vatroslav Jagić*, „Slavia”, 2/1924, nr 1-4, s. 195-204.

³⁷ R. Baron, R. Madecki, *Tradycje i wyzwania czeskich badań nad Polską*, w: R. Baron, R. Madecki, J. Malicki et al., *Czeskie badania nad Polską w kontekście Europy Środkowej i Wschodniej*, Praha 2016, s. 13-39, szczególnie s. 31-39. Por. także R. Madecki, *Historia, współczesność i przyszłość brneńskiej polonistyki, czyli od filologii do studiów polskoznawczych*, w: M. Benešová, R. Rusin Dybalska, L. Zakopalová et al., *Proměny polonistiky. Tradice a výzvy polonistických studií*, Praha 2014, s. 261-267.

³⁸ M. Weingart, *O podstatě slovanské filologie*, Bratislava 1924.

³⁹ P. Čermák, C. Poeta, J. Čermák, *Pražský lingvistický kroužek v dokumentech*, Praha 2012 (zob. załącznik VI – *Teze Pražského lingvistického kroužku v úplném původním znění*, s. 681-744).

⁴⁰ Ostatni obszar dotyczył modernizacji nauczania języka ojczystego w szkołach, przede wszystkim wykorzystania efektów badań synchronicznych.

własnego paradygmatu, nawiązując w wielu aspektach właśnie do tradycji czeskosłowackiej slawistyki międzywojennej.

Czy zatem międzywojenna Praga (a razem z nią Brno i Bratysława) mogła pretendować do miana słowiańskich Aten? Naszym zdaniem tak, co wcale jednak nie oznacza umniejszenia roli wielu innych ówczesnych ośrodków naukowych, w których rozwijano szeroko rozumiane badania slawistyczne.

Bibliografia

- 90 rokov Filozofickej fakulty Univerzity Komenského v Bratislave 1921-2011, red. L. Sokolovský, Bratislava 2011.
- Barciak A., *Europa Środkowa – pojęcie, uwarunkowania historyczne, znaczenie*, „Historia Slavorum Occidentis”, 2019, nr 4, s. 11-20.
- Baron R., Madecki R., Rusin Dybalska R. et al., *Česká (a slovenská) univerzitní polonistika do roku 1939. Od polonofilství k systematickému bádání o dějinách polského jazyka a literatury*, Praha 2023.
- Baron R., Madecki R., *Tradycje i wyzwania czeskich badań nad Polską*, w: R. Baron, R. Madecki, J. Malicki et al., *Czeskie badania nad Polską w kontekście Europy Środkowej i Wschodniej*, Praha 2016, s. 13-39.
- Baron R., *Maxmilián Kolaja i „jeho” klub*, w: R. Baron, *Ambasadorowie wzajemnego zrozumienia*, Toruń 2013, s. 119-152.
- Baron R., *Misja życia. Praski polonista Marian Szyjkowski (1883-1952) a idea polsko-czeskiego zbliżenia na polu kultury*, Warszawa–Praga 2019.
- Batowski H., *Między dwiema wojnami 1919-1939. Zarys historii dyplomatycznej*, Kraków 2008.
- Beauvois D., *Wilno – polska stolica kulturalna zaboru rosyjskiego 1803-1832*, Wrocław 2010.
- Bečka J., *Slovanský ústav v letech 1922-1963*, w: *Slovanský ústav v Praze – 70 let činnosti*, red. E. Bláhová et al., Praha 2000, s. 19-38.
- Benešová M., Rusin Dybalska R., Zakopalová L., *90 let pražské polonistiky – dějiny a současnost / 90 lat praskiej polonistyki – historia i współczesność*, Praha 2013.
- Čermák P., Poeta C., Čermák J., *Pražský lingvistický kroužek v dokumentech*, Praha 2012.
- Columbia History of Eastern Europe in the Twentieth Century*, red. J. Held, New York 1992.
- Davies N., *Europa. Rozprawa historyka z historią*, tłum. E. Tabakowska, Kraków 1999.
- Dějiny Prahy, t. 2: Od sloučení pražských měst v roce 1784 do současnosti*, red. J. Láník, J. Vlk, Praha–Litomyšl 1998.
- Dějiny university v Brně*, red. M. Bednaříková, F. Jordán, Brno 1969.
- Dějiny Univerzity Karlovy, t. 4: 1918-1990*, red. J. Havránek, Z. Poustka, Praha 1998.
- Dejmek J. et al., *Československo. Dějiny státu*, Praha 2018.
- Essen A., *Obrońcy nowego porządku: Polska i Mała Ententa*, w: *Zrod nové Evropy. Versailles, St.-Germain, Trianon a dotváření poválečného mírového systému*, red. J. Dejmek, Praha 2011, s. 293-303.
- Fasora L., Hanuš J., *Masarykova univerzita v Brně: příběh vzdělání a vědy ve střední Evropě [1919-2009]*, Brno 2009.
- Fasora L., Hanuš J., *Mýty a tradice střeoevropské univerzitní kultury*, Brno 2019.
- Fiala J. et al., *Univerzita v Olomouci (1573-2009)*, Olomouc 2009.
- Fučíková E., *Praha rudolfínská*, Praha 2014.
- Fučíková E. et al., *Rudolf II. a Praha. Císařský dvůr a rezidenční město jako kulturní a duchovní centrum střední Evropy*, Praha 1997.
- Garrison Walters E., *The Other Europe. Eastern Europe to 1945*, Syracuse–New York 1988.
- Hlaváček P., *Profesorská republika. Osobnosti FF UK v meziválečném Československu*, Praha 2018.

- Ivaničková H., *Polonistyka na Univerzity Komeňského v Bratislave (Słowacja)*, „Biuletyn Polonistyczny”, 17/1974, nr 53, s. 57-69.
- Jagić V., *Istorija slavjanskoj filologii*, Sanktpeterburg 1910.
- Janáček J., *Dzieje Pragi*, tłum. P. Godlewski, Warszawa 1977.
- Janáček J., *Malé dějiny Prahy*, Praha 1968.
- Kardyni-Pelikánová K., *Mistrzyni pracy zespołowej: prof. dr hab. Halina Janaszek-Ivaničková (*12.12.1931-†12.06.2016)*, „Opera Slavica”, 27/2017, nr 1, s. 56-60.
- Kardyni-Pelikánová K., *Profesor doktor habilitowana Halina Janaszek-Ivaničková (*12.12.1931-†12.06.2016)*, „Slavia Occidentalis”, 73/2016, nr 2, s. 189-192.
- Kopaliński W., *Słownik mitów i tradycji kultury*, Warszawa 2000.
- Kosman M., *Historia Białorusi*, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk 1979.
- Kraków i Praga. Dwie stolice Europy Środkowej*, red. J. Purchla, Kraków 2002.
- Krejčí K., *Praga. Legenda i rzeczywistość*, tłum. C. Dmochowska, Warszawa 1974.
- Kubik J., *Do czego potrzebne są studia regionalne w XXI wieku? Przypadek studiów wschodnioeuropejskich*, „Obóz”, 2016, nr 54, s. 17-25.
- Kudělka M. et al., *Československá slavistika v letech 1918-1939*, Praha 1977.
- Kwiatkowski J., *Dwudziestolecie międzywojenne*, Warszawa 2003.
- Madecki R., *Historia, współczesność i przyszłość brneńskiej polonistyki, czyli od filologii do studiów polskoznawczych*, w: M. Benešová, R. Rusin Dybalska, L. Zakopalová et al., *Proměny polonistiky. Tradice a výzvy polonistických studií*, Praha 2014, s. 261-267.
- Madecki R., *Maxmilián Kolaja (1883-1966)*, w: R. Baron, R. Madecki, J. Malicki et al., *Czeskie badania nad Polską w kontekście Europy Środkowej i Wschodniej*, Praha 2016, s. 466-472.
- Madecki R., *Maxmilián Kolaja. Zakladatel brněnské polonistiky. K 85. výročí otevření lektorátu polštiny v Brně*, w: *85. výročí polonistiky na Univerzite Komenského v Bratislave*, red. M. Paňčíková, Bratislava 2009, s. 197-204.
- Madecki R., *Poláci v Brně a na jižní Moravě*, w: *Poláci v Brně / Polacy w Brnie*, red. R. Madecki, L. Štěpán, Brno 2008, s. 11-26.
- Madecki R., *Polský jazyk v Brně (průkopníci výuky a pokračovatelé)*, w: *Poláci v Brně / Polacy w Brnie*, red. R. Madecki, L. Štěpán, Brno 2008, s. 51-62.
- Magocsi P.R., *A History of Ukraine*, Toronto–Buffalo–London 1996.
- Meško D., *Vivat Academia. 95 rokov Univerzity Komenského*, Bratislava 2014.
- Mironowicz E., *Białoruś*, Warszawa 1999.
- Murko M., *Die tschechoslovakische Slavistik vor dem Kriege*, „Prager Rundschau”, 1/1931, nr 2, s. 130-143.
- Murko M., *Vatroslav Jagić*, „Slavia”, 2/1924, nr 1-4, s. 195-204.
- Nešpor V., *Dějiny university olomoucké*, Olomouc 1947.
- Palmer A., *The Lands between*, London 1970.
- Pančíková M., *Polonistika na UK v Bratislave má 80 rokov*, w: *80. výročí polonistiky na Univerzite Komenského v Bratislave*, red. J. Pančíková, M. Nowakowska, Bratislava 2006, s. 13-21.
- Raková S., *Historikové versus minulost. Interpretace, inscenace, imaginace*, Praha 2018.
- Reshetar J., *The Ukrainian Revolution*, Princeton 1952.
- Roszkowski W., *East Central Europe. A Concise History*, Warszawa 2015.
- Rotchild J., *East Central Europe between the Two World Wars*, Seattle 1992.
- Royt J., *Praha Karla IV.*, Praha 2016.
- Rychlík J. et al., *Mezi Terstem a Istanbulem. Balkánské národy ve 20. století*, Praha 2020.
- Rychlík J., Zilynskij B., Magocsi P.R., *Dějiny Ukrajiny*, Praha 2015.
- Sahanovič H., Šybička Z., *Dějiny Běloruska*, Praha 2006.
- Seton-Watson H., *Eastern Europe between the Wars 1918-1941*, New York–Evantson–London 1967.
- Seton-Watson H., *Nations and States*, London 1977.

- Slavica na Masarykově univerzitě v Brně. Literární věda, jazykověda, historiografie, uměnovědy*, red. I. Dorovský, Brno 1993.
- Slovanská filologie na Karlově univerzitě v letech 1918-1929*, red. M. Weingart, Praha 1929.
- State and Nation Building in East Central Europe: Contemporary Perspectives*, red. J. Micgiel, New York 1996.
- Štěpán L., *Literárněvědná polonistika v Brně (několik poznámek k historii a současnosti)*, w: *Poláci v Brně / Polacy w Brnie*, red. R. Madecki, L. Štěpán, Brno 2008, s. 43-50.
- Stobiecki R., *Europa Środkowa / Środkowo-Wschodnia z perspektywy historii wyobrażonej. Między historią, geografią a literaturą*, „Dzieje Najnowsze”, 52/2020, nr 1, s. 273-300.
- Subtelny O., *Ukraine. A History*, Toronto–Bufallo–London 1988.
- Toman J., *Příběh jednoho moderního projektu. Pražský lingvistický kroužek, 1926-1948*, Praha 2011.
- Trencsényi B., Kopeček M., Lisjak Gabrijelčič L., Falina M., Baár M., Janowski M., *A History of Modern Political Thought in East Central Europe*, t. 2: *Negotiating Modernity in the „Short Twentieth Century“ and Beyond, Part 1: 1918-1968*, Oxford 2018.
- Ústav slavistiky. *Východiska a perspektivy*, red. I. Pospíšil, L. Paučová, Brno 2019.
- Vakar N.P., *Belorussia. The Making of the Nation*, Cambridge–Massachusetts 1956.
- Wandycz P., *Wojna i pokój*, w: *Historia Europy Środkowo-Wschodniej*, red. J. Kłoczowski, t. 2, Lublin 2000, s. 219-236.
- Weingart M., *O podstatě slovanské filologie*, Bratislava 1924.
- Wilsonian East Central Europe: Current Perspectives*, red. J. Micgiel, New York 1995.
- Zaprudnik J., *Belarus at a Crossroads in History*, Princeton 1993.